

**Соціально-психологічні
основи комунікативної
компетентності педагога**

Навчальний посібник

Черкаси-2021

УДК 159.922(075.8)
ББК 88.5я73
Т92

Рекомендовано вченою радою комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» (протокол № 5 від 20 грудня 2021 року)

Рецензенти:

- **Грибенюк Геннадій Сергійович**, професор кафедри психології діяльності в особливих умовах Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля, доктор психологічних наук, професор;

- **Дудіна Наталія Миколаївна**, завідувач навчально-методичного центру психологічної служби КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради».

Теслюк П.В.

Соціально-психологічні основи комунікативної компетентності педагога: Навчальний посібник. Черкаси: Комунальний навчальний заклад «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», 2020. 110 с.

ISBN

У навчальному посібнику розкриваються закономірності процесу спілкування, його структура, види та функції, висвітлюються психологічні способи впливу в процесі педагогічного спілкування, природа та першоджерела тих виявів психіки, які деформують особистість педагога та породжують конфліктність у взаємодії з іншими людьми. Піднімаються питання розвитку психологічної компетентності педагогічних працівників завдяки формуванню рефлексивних знань щодо природи та першоджерел тих виявів психіки, які деструктують сферу спілкування учасників освітнього процесу.

ЗМІСТ

Вступ	5
Розділ 1. Соціальна психологія як наука	7
1.1. Предмет та завдання соціальної психології.....	7
1.2. Виникнення та становлення соціальної психології як науки.....	10
1.3. Головні теоретичні напрямки соціальної психології.....	16
1.4. Методи соціальної психології.....	18
Розділ 2. Психологія спілкування	25
2.1. Психологічна характеристика явища спілкування.....	25
2.2. Структура, види і функції спілкування.....	26
2.3 Спілкування як потреба людини.....	28
2.4. Психологічні способи впливу в процесі спілкування.....	30
Розділ 3. Спілкування як обмін інформацією	37
3.1. Міжособистісна комунікація. Моделі комунікації.....	37
3.2. Вербальна комунікація.....	41
3.3. Невербальна комунікація.....	42
3.4. Правила і техніки конструктивного спілкування.....	44
Розділ 4. Спілкування як сприймання людьми один одного	49
4.1. Поняття соціальної перцепції.....	49
4.2. Об'єкт соціальної перцепції.....	50
4.3. Суб'єкт соціальної перцепції.....	51
4.4. Каузальна атрибуція.....	54
Розділ 5. Конфлікт як особливий вид міжособистісної взаємодії	56
5.1. Визначення конфлікту.....	56
5.2. Розв'язання конфлікту через конфронтацію до співробітництва.....	59
5.3. Соціальні дилеми. Вирішення соціальних дилем.....	60
Розділ 6. Соціальна психологія груп	64
6.1. Проблема групи в соціальній психології.....	64
6.2. Психологічні характеристики великих соціальних груп.....	69
6.3. Психологія малої соціальної групи.....	70
Розділ 7. Динамічні процеси в малій групі	73
7.1. Поняття про групову динаміку, її процеси та механізми.....	73
7.2. Утворення та розвиток малої групи.....	74
7.3. Нормативна поведінка в групі.....	75
7.4. Проблема групової згуртованості.....	79
7.5. Лідерство і керівництво в малих групах.....	80
Розділ 8. Проблема особистості в соціальній психології	84
8.1. Поняття особистості в психології.....	84
8.2. Проблема соціалізації індивіда.....	86
8.3. Економічна соціалізація особистості.....	88
8.4. Особистість у структурі групових відносин.....	91
Розділ 9. Врахування феномену несвідомого як передумова	

професіоналізму педагога Нової української школи	93
9.1. Необхідність врахування феномену несвідомого в контексті вимог педагогіки партнерства у Новій українській школі.....	93
9.2. Сутнісні характеристики явища несвідомого.....	96
9.3. Попередження соціально-перцептивних викривлень у педагогічній взаємодії. «Захисна» активність психіки.....	99
9.4. Логіка несвідомого та її роль у педагогічній взаємодії.....	105
Перелік питань для проведення підсумкового самоконтролю знань ...	108
Список використаних джерел	110

Вступ

У навчальному посібнику розкриваються соціально-психологічні основи професійного спілкування учасників освітнього процесу. Зміст посібника розроблено відповідно до концепції «Нова українська школа», а також Наказу МОН № 994 від 11.07.2017 «Про внесення змін до Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності», у яких визначаються основні вимоги до реалізації сучасної освітньої діяльності та проведення реформи української школи. Згідно зазначених документів, основними принципами педагогіки партнерства, що виступає частиною формули нової української школи, є: повага до особистості, доброзичливість і позитивне ставлення, довіра у відносинах, діалогічність взаємодії, розподілене лідерство, соціальне партнерство. Також передбачається, що родина має бути залучена до навчання дитини, співпрацюючи з учителем, який, у свою чергу, має стати для дитини другом.

Мета реформи – створити школу, у якій буде приємно вчитися, а також яка буде виховувати відповідальних, активних і підприємливих громадян. Метою повної загальної середньої освіти у НУШ виступає різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності.

Реалізація поставлених реформою завдань можлива лише за умови постійного особистісного вдосконалення педагогічних колективів шкіл, відсутності деструктивних особистісних проявів (особистісних проблем) у педагогів, а також набуття ними здатності до налагодження партнерських стосунків з учасниками освітнього процесу, процесуальної психодіагностики актуальних педагогічних ситуацій та глибинної саморефлексії. Особистісну проблему суб'єкту непросто розв'язати самотійно в результаті неусвідомлюваності частини її передумов. У поле свідомості суб'єкта

потрапляють результати дії особистісної проблеми: відчуття напруженості, тривоги, самотності, очікування невдачі, підвищена агресивність або ж пасивність, апатія, почуття меншовартості, почуття провини, невпевненість тощо. Каузальний аспект особистісної проблеми, пов'язаний з історією життя й, особливо, з афективними переживаннями дитячого періоду, з наявністю у психіці стабілізованої внутрішньої суперечності, не усвідомлюється суб'єктом. Саме тому врахування феномену несвідомого, зокрема знання змісту таких його явищ, як психологічні захисти, логічна впорядкованість несвідомого, стабілізована внутрішня суперечність психіки, виступає однією з передумов професіоналізму педагога нової української школи.

Відповідно, навчальна мета посібника полягає у формуванні у читача:

- уявлення про спілкування як одну з найважливіших потреб людини та його роль у професійній діяльності;
- уявлення про комунікативний процес, роль ефективної комунікації у професійній діяльності педагога;
- знань про засоби та форми невербальної комунікації; техніки ефективного спілкування;
- знань причин виникнення міжособистісних конфліктів, можливих шляхів їх запобігання, засобів розв'язання конфліктів у професійній педагогічній взаємодії;
- уявлення про роль адекватного сприймання партнера у процесі спілкування;
- уявлення про психологічні особливості малих та великих соціальних груп, їх роль у формуванні особистості людини, її навчальній і професійній діяльності;
- уявлення про групову динаміку, особливості розвитку малої соціальної групи, реалізацію в ній лідерства і керівництва, роль групової згуртованості у розв'язанні педагогічних професійних завдань;

- знань основних положень теорії особистості, етапів її формування, ролі особистості у структурі групових відносин, у розв'язанні професійних завдань;

- уявлення про особистісну проблему та психологічні передумови її виникнення.

Список використаних джерел

1. Ануфриева Н.М. Социальная психология: Курс лекций. Киев: Наукова думка, 2000. 241 с.
2. Корнев М.Н., Коваленко А.Б. Соціальна психологія: Підручник. Київ: Либідь, 1995. 304 с.
3. Лифарьова Н.В. Психологія особистості. Київ: Освіта, 2003. 294 с.
4. Крысько В.Г. Словарь-справочник по социальной психологии. Санкт-Петербург: Академический проект, 2003. 251 с.
5. Майерс Д. Социальная психология. Санкт-Петербург: Академический проект, 2002. 338 с.
6. Москаленко В.В. Соціальна психологія: Підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 624 с.
7. Москаленко В.В. Психологія соціального впливу. Київ: Центр навчальної літератури, 2007. 315 с.
8. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: Підручник. Київ: Либідь, 2001. 438 с.
9. Пайнс Э., Маслач К. Практикум по социальной психологии. Санкт-Петербург: Б.С.К., 2001. 382 с.
10. Социальная психология: Учебное пособие для вузов / под ред. А.М.Столяренко. Москва: Прогресс, 2001. 407 с.
11. Фрейд З. Введение в психоанализ: Лекции. Москва: Наука, 1989. 456 с.
12. Яценко Т.С. Архаїчний спадок психіки: психоаналіз феноменології проблеми. Дніпро: Інновація, 2019. 284 с.